

Az emberi tényező

*Az államot épp az tette mindenkor földi pokollá,
hogy az emberek mennyországáá akarták változtatni*
(Hölderlin)

Ez a harc volt a végső?

A modern kor kezdetét jelentő francia forradalom (1789. július 14.) társadalomformáló értékeinek – szabadság, egyenlőség, testvériség – megvalósítására törekedve, a közepső tétel értelmezésében évszázadok óta nem sikerül egyetértésre jutnunk. A vita nem pusztán teoretikus jellegű: a jelentéstani polémia – történelmünk mindennapjaiban folytatódva – súlyos áldozatokat követelő polgárháborúk, fékevesztett terrorhullámok kialakulásához vezetett. A társadalmi egyenlőtlenség radikális csökkentésének (távolabbi célként: végképp eltörölni) legutóbbi kísérlete bizonyos Vlagyimir Iljics Uljanov (alias Lenin) nevéhez fűződik. A nagyhatású államférfi a szociális egalitás felé vezető közösségi építkezést két részre bontotta: az első szakaszt szocializmusnak nevezte, amikor mindenki, munkájának arányában részesül a közösség által megtermelt javakból. A második fázisban – a kommunizmusban – pedig mindenki azt veszi majd ki a közös kosárból, amire éppen szüksége van, azaz szükségletei szerint kapcsolódik be az osztálytársadalmi fogyasztásba. A hatalmas építkezés fundamentumát az osztályharc képezte, amikor is a legszegényebbek elveszik a gazdagbaktól mindazt, amijük van, s szétesztják azok között, akiknek semmijük sincs. Így aztán mindenki egyenlő lesz. A folytatás már egyszerű: csupán éberségre van szükség, hogy a magántulajdont megkérdőjelezhetetlen értéknek tekintő kispolgári szemlélet újjászületését meggátoljuk. A nagy átrendeződés folyamata csaknem nyolc évtizedig tartott, hatékonyságában, drámaiságában pedig a *Kőműves Kelemen* című székely népballadát idézi. Pedig a szociális igazságosság apostolaiként színre lépő pallérok valahogy egyenlőbbek voltak az egyenlőknél: tányérsapkát, géppisztolyt, egyenruhát és csizmát viseltek, ez utóbbi a hivatalostól eltérő társadalmi modell felé kacsingató eretnekek fogai kirugdálását volt hivatva megkönnyíteni. A forradalmi terror eszközével végrehajtott vagyonátcsoportosítás csak részben járt eredménnyel: a gazdagokat sikerült elszegényíteni, a szegények viszont egy jöttányival sem lettek gazdagabbak. Mivel a korgó gyomorral énekelt Internacionálé nem lakatta jól az éhe-

SZILÁGYI GYULA (1946) szociológus, szociális munkás, író.

zőket, a szivárvány végén lógó nagy bögre arany évről évre veszített csillogásából, végül már nem kellett senkinek. A bátrabb alattvalók azt is kétségbe vonták, hogy egyáltalán léteznek. Az osztályharc kötőanyagával és az eljövendő egyenlőség ideológiai tégláiból épített várfalak nyolcvan év után összedőltek – megkeseredett, csalódott, a „bennünket jól átverték” életérzésével küszködő építőmunkások rekedtek a romok alatt. Sérüléseik súlyosak és gyógyíthatatlanok: a megcsönkített lelkekhez sehol sem gyártanak protézist.

A posztmodern alternatíva: a feltétel nélküli alapjövedelem (FNA)

Kísérlet járja be Európát, az egyenlőség kísérlete – a Kommunista Kiáltvány kezdőmondatára emlékeztető indítás az Uljanov-féle egyenlőségelmélet és az FNA utópisztikus közelségére hívja fel a figyelmet. A posztmodern alternatíva alapkonceptiója viszonylag egyszerű. Két pillérrre támaszkodik. Az egyik a feltétel nélküli alapjövedelem (FNA), a másik a „munkahiányos” társadalom. Az FNA *olyan juttatás, amelyet egy politikai közösség – valamennyi tagja számára – alanyi jogon biztosít, függetlenül azok anyagi helyzetétől munkakötelezettség nélkül.* A munkahiányos társadalom fogalma nehezen definiálható, bővebb kifejtést igényel.

Az új modell teoretikusai abból indulnak ki, hogy egy adott termék előállításához magas szinten technicizált világunkban sokkal kedvezőbb élőmunkára van szükség, mint a korábbi évtizedekben. „Egy füves terület rendben tartásához például már nincsen szükség három kaszáló munkásra, csak egy fűnyíróra, amelyet egyetlen ember is kényelmesen eltologathat. E folyamathoz hozzájárul még az is, hogy a hatékony gépek relatíve olcsóbbak, mint az emberi munkaerő. Amíg egy gépet elég egyszer megvenni, addig az alkalmazott után folyamatosan bért és járulékokat kell fizetni. Ráadásul az alkalmazott munkavállaló időnként sztrájkol a magasabb bérért, néha szabadságra akar menni, vagy a gyerekekért az óvodába” (Gébert Judit és Tőzsér János 2013). A technológiai fejlődés és az élőmunkára épülő társadalomszerkezet (munkatársadalom) tehát egymás ellen hatnak. Az ellentmondás úgy oldható fel legegyszerűbben, hogy feladjuk a teljes foglalkoztatottság illúzióját, felmentjük az embereket a munkavállalás kényszere alól. Az életfenn-tartásukhoz szükséges jövedelmet az FNA biztosítaná. Vagyis a munkaerőpiacról kiszorultak vagy egyéb okokból inaktívak a korábban is folyósított juttatások (segélyek) helyett, az aktív munkavállalók pedig fizetésük mellé kapják az alapjövedelmet. Aki ezek után mégis helyet keres (és talál) magának a munka világában, az nem pusztá megélhetéséért, hanem valamilyen belső motivációnak engedve, önmaga kiteljesítése, esetleg személyes vagyonának gyarapítása érdekében teszi.

A magyar modell

A hazai nincstelenség felszámolása, a mélyszegénység csökkentése, a gazdaságilag szegregált csoportok társadalmi integrálása érdekében, az ismert és elismert közgazdászokból szerveződött LÉT munkacsoport kidolgozta a feltétel nélküli alapjövedelem (a magyar terminológiában: LÉT-pénz) bevezetésének

hazai modelljét. Elképzelésük szerint 2015-re(!) a gyermekek 25, a felnőttek 50, a kismamák pedig 75 ezer forint havi ellátást kapnának, függetlenül az érintettek anyagi helyzetétől, munkaerőpiaci státusától. Ezzel egyidejűleg a LÉT-pénznél alacsonyabb összegű ellátások (segélyek, juttatások stb.) megszűnnének, az annál magasabbak pedig az alapjövedelem összegével csökkennének. A statisztikák szerint 1,9 millió – 18 év alatti – fiatal, 7,5 millió felnőtt és 90 ezer kismama lenne jogosult az Államkincstár által havi rendszerességgel fizetendő apanázsra. Ez összesen 6385 milliárd forintnyi költségvetési „átrendeződéssel” járna, de a munkacsoport szakértői szerint „van annyi kiadás, rossz helyre költött pénzösszeg, amely máshogyan való célzásával a juttatás kigazdálkodható” (Egri Gergely – Neuberger Eszter 2014). A kérdés persze nem ilyen egyszerű. Számoltak ezzel a LÉT-pénz teoretikusai is. Az alapjövedelem fedezetét – részben – a bruttó bérek csökkentésével, valamint a LÉT-hozzájárulás (LÉT-HO) bevezetésével biztosítanák. Mindez progresszív személyi jövedelemadó rendszerrel párosulna, sőt a LÉT-HO mértéke is progresszíven emelkedne. „Noha elismerten sok a veszély, illetve a kockázat, a szakértői csoport tagjai úgy látják, javaslatuk radikálisan csökkentené a szegénységet, így az abban foglaltak valóra váltását mindenképpen kívánatosnak tartják” – hangsúlyozza az idézett szerzőpáros. Most már csak az a kérdés, hogy az „elismerten sok veszélyt és kockázatot” vállalva valóban megoldható-e a szegénység radikális csökkentése? Továbbá: mennyire tekinthető „munkahiányosnak” a magyar társadalom? Alaposan megfontolt, ideológiamentes, tárgyyszerű válaszokra volna szükség. Ilyenek viszont nincsenek. Talán csak azért, mert a negyedszázada lezárult radikális reformkísérletre – „holnapra megforgatjuk az egész világot” – mindannyian csúnyán ráfizettünk.

A természetes ész világánál – a „sültrealista” osztogatás kritikája „Egy testhossz előnyt mindenkinek”

„Nem szükséges magas dombra állnunk annak belátásához, hogy a szűkösen rendelkezésre álló javak »igazságos« elosztása minden közösségben konfliktusokkal jár. Ez a LÉT- pénz história meghökkentően új választ kínál az ilyen konfliktusok kezelésére: a fosztogatás helyett az osztogatás alternatíváját. Tetszetős elképzelés: akkor majd nem lesznek szegények, csak gazdagok és még gazdagabbak. Olyan ez, mintha az úszóversenyen mindenki kapna egy testhossz előnyt. Csakhogy ettől még lennének elsők is meg utolsók is. Ráadásul a szegénység nem valamilyen objektív kategória, hanem viszonylagos: a vidéki családi házban éledező polgár mindig szegényebbnek fogja érezni magát, mint a rózsadombi villák lakói. A villatulajdonosban pedig hasonló érzések ébrednek, amikor hírét veszi, hogy szomszédja a mediterrán tengerparton tölti a nyarat. Az ellenérzések maradnak: a mindenkinek azonos összegben járó létpénz egy centivel sem csökkenti a lemaradók és az éremesélyek közötti távolságot, legfeljebb annyit tudsz elérni, hogy a leggyengébbeket sem fenyegeti a vízbe fúlás veszélye. De hát éppen ezt hivatott megoldani – már napjainkban is – a hagyo-

mányos módszerekkel dolgozó szociálpolitika: az állam behajtja polgáraitól az adót, s ebből (többnyire persze csak szűkösen) biztosítja az árnyékos oldalra szorultak túléléséhez szükséges pénzösszeget. Vagyis ami ebből az alapjövedelmi koncepcióból megvalósítható, az nem új, ami pedig új, az nem megvalósítható. Józan paraszti ésszel gondolkozva: elképzelhetetlen, hogy egy társadalom gazdagabbá tehető azzal, ha tagjainak bevételét – egyenlő mértékben – megemeljük. Az ehhez szükséges pénzt el kell venni valahonnan vagy valakitől. De ha mindenkinek csak adunk? Gyermekkori olvasmányaim között szerepelt egy Baron von Münchhausen nevű úr, aki egy hajótörés után saját hajánál fogva tartotta fejét a víz felett. Mindeddig ő volt a világon az egyetlen, akinek sikerült így partra vergődnie. Persze mondhatnánk – némi nagyvonalúsággal – hogy egy próbát azért nekünk is megér. Csak félő, hogy túl sokba kerül” (T. L. – 38 éves úszóedző, testnevelő tanár).

A nagy átverés

„Személyes véleményem szerint a LÉT-pénz modell úgy aránylik a gazdasági-pénzügyi realitásokhoz, mint az Ikarosz-legenda a modern repüléstechnikákhoz. Nyugodtan kijelenthetem, mert közgazdász vagyok, ráadásul a természetes ész világánál gondolkodom, és valamelyest értek a számokhoz is. Már az FNA fogalmi meghatározása is félrevezető. Eszerint ugyanis egy olyan juttatásról van szó, »amelyet egy politikai közösség valamennyi tagja számára alanyi jogon biztosít függetlenül azok anyagi helyzetétől, munkakötelezettség nélkül«. Ebből a szabatos definícióból csupán a »bruttó« szó hiányzik. És ettől az egész elméletnek valahogy átverés szaga van. Nézzük csak: ennek a létpénznek az összege a felnőtt korúak esetében ötvenezer forint/hó, viszont »folyósításával egyidejűleg a LÉT-pénznél alacsonyabb összegű ellátások megszűnnének, az annál magasabbak pedig, annak összegével csökkennének«. Magyarra fordítva: aki eddig negyvenezer forintnyi »ellátást« kapott, a jövőben tízezer forintos bevételi többletre számíthatna havonta. Nem nagy összeg, de a mélyszegénységben élő családoknak ez is komoly segítséget jelent. A »rossz helyre költött pénzösszegek és kiadások máshogyan való célzása«(?), a bruttó bérek csökkentése, egy progresszív adórendszer és a progresszív LÉT-hozzájárulás bevezetése jelentené az ehhez szükséges költségvetési többletet. Vagyis az aktív munkavállalók, a közepes – és annál magasabb – keresetűek korábinál nagyobb mértékű megsarcolásával bővített »szociálpolitikai keret« biztosítaná a létminimum környékén – vagy az alatt – élők helyzetének kisebb-nagyobb mértékű javítását. Az ilyen típusú közgazdasági megoldásokat a magyar nyelvben eddig úgy nevezték, hogy adóemelés. A nagy átverés lényege, hogy a szépen hangzó »alanyi jogon, munkakötelezettség nélkül biztosított« ötvenezres juttatás teljes összegéhez csak igen kevesen jutnának hozzá. Az adórendszer átalakításával, a bruttó bérek csökkentésével, az új adó (LÉT-HO) bevezetésével a társadalom többségének bevétele változatlan maradna, sok esetben csökkenne. Egyértelműen

jól csak a semmilyen jövedelemmel nem rendelkező, nagykorú állampolgárok jönnének ki LÉT-pénz modell magvalósításával járó nagy átrendeződésből” (L. E. 58 éves közgazdász, pénzügyi vállalkozó).

A jövőkutatással foglalkozó tanulmányok szerint a globalizált nagyvállalatok az aktív korú lakosság 20%-át foglalkoztatva, képesek lennének bolygónk népességének szolgáltatás- és áruszükségletét teljes mértékben kielégíteni. Eszerint az összlakosság 80%-ának ellátása (életben tartása) egy-két évtizeden belül állami feladattá válik. E feladat megoldása pénzt igényel, nem is keveset. Ez pedig csak a foglalkoztatottak jövedelmének és a foglalkoztatók (extra)profitjának radikális állami elvonásával biztosítható. A társadalom tagjainak morális alapú szolidaritását felváltja majd az állam által kikényszerített szolidaritás. A munkavállalóknak ez ügyben nincs választási lehetőségük, az viszont kétséges, hogy az államoknál lényegesen erősebb érdekérvényesítő kapacitással rendelkező szuperglobalizált óriásvállalatok mennyire lennének hajlandók lenyelni ezt a békát. Pillanatnyilag a kérdés nem aktuális: a szakképzett – és persze olcsó – munkaerőt kereső nagybefektetők közreműködésével a munkanélküliség még kezelhető. A makroszintű prognózisok viszont arról szólnak, hogy a már jelenleg is hihetetlen pénzügyi potenciált birtokló vállalatbirodalmak – belátható időn belül – függetlenítik magukat a kormányzatoktól, állammá válnak az államban, esetleg azok fölött. A műszaki-elektronikai-informatikai fejlődés gyorsuló ütemben folytatódik, a foglalkoztatottság folyamatosan csökken. Brutális indulatok ébrednek, a „csőcselék” fegyverbe áll. A pozitív forgatókönyv szerint: a multinacionális vertikumok – a társadalmi stabilitás fenntartása érdekében – nyereségük egy részéről (látszólag) lemondva önként bekapcsolódnak a közösségi szolidaritásba. A profittermeléshez szükséges konfliktusmentes környezet ugyanis csak így biztosítható. Döntő részt vállalnak a munkaerőpiacról kiszorultak ellátásában, a mélyszegénység kialakulásának megelőzésében. Szolidaritásukkal kapcsolatos kiadásait az önköltség részeként könyvelik el, beépítik azokat termékeik, szolgáltatásaik árába. Így a globalizált multik szolidaritási egyenlege nullszaldós lesz, az ezzel kapcsolatos költségeket a fogyasztók fogják megfizetni. Vagyis a rendszer hosszú távon fenntartható. Megnyugtató vízió: a feltétel nélküli alapjövedelem derűs társadalma. Valóban az lenne?

Kegyelemkenyér: a népek ópiuma

„Én a szegények közül is a legszegényebbekkel foglalkozom, a fedél nélkül maradt hajléktalanokkal. Az ingyenkonyhán étkezőkkel, a nappali melegezők előtt zsíros kenyérre várakozókkal, az áprilistól–novemberig közterületen koldulókkal, a kirándulók szeme elől jól elrejtett fóliasátrak, deszkalibák és a hajléktalanszállók lakóival. Számukra a havi ötvenezer forint – a jelenleg folyósított ellátásokhoz képest – húsz-harminc ezer forintos pluszt jelent. A konform világon kívül rekedtek számára megváltásnak tűnhet. De nem az. Én inkább ve-

szélysnek gondolom. A LÉT-pénzben ugyanis egy társadalmi értékítélet jelenik meg: azt akarja elhítenni velünk, hogy modern világunkban a humán populáció része felesleges. Ez a juttatás csoportképző tényezővé lesz, elfogadott társadalmi réteggé válik a hasznavehetetlenek serege. A szép új világ menekül egy szívszorító tény elől, a szegények idegenkedő érzéseket keltő csoportját a jövőben Lét-pénzből élőknek fogjuk nevezni. A jelentéstartalom persze változatlan marad, csak az emocionális szféra változik. A szegénység szót hallva – ha csak egy pillanatra is – megmozdul bennünk valamilyen emberi együttérzés, esetleg segítőkészség, a »Lét-pénzből élők« elnevezésből viszont furcsa önelégültség jön át: az éhezésmentes társadalom megteremtőinek cinikus magabiztossága. Nekem mindig összeszorul a gyomrom, ha koldust látok: az jut eszembe, hogy kisgyermekként ő sem így tervezte az életét. Ha naponta enni kapna tőlem, bizonyára hálás lenne, de sorsa ettől még semmit sem változik. Ugyanez a bajom a LÉT-pénzzel is. Nem sorsrendező, hanem a sorsot konzerváló szociálpolitikai megoldásnak gondolom. Ráadásul generációkon átívelő időhorizonton. Közismert tény, hogy a munkahely elvesztése nemcsak az érintettek jövedelmét csökkenti, hanem súlyos személyiségbeli deficiteket is okoz. Erodálódnak az intézményesített munkavállaláshoz szükséges tulajdonságok (pontosság, megbízhatóság, önfegyelem), beszűkül a kommunikációs képesség, a »minden nap vasárnap« életérzésében tagolatlan folyammá változik az idő. Akinek felmenői (szülők, nagyszülők) az állam eltartottjaként éltek (élik) életüket, abban aligha ébred fel a motiváció saját kreativitásának, képességeinek kiteljesítésére. Miért is ébredne? A rendszeresen folyósított ingyenpénz vegetatív lényvé silányítja az embert. Az ilyen életminőségbe születő utódok – nagy valószínűséggel – szüleik sorsát öröklik: élethossziglan az őket eltartó közösség vendégei lesznek. Ennyit a LÉT-pénzről, teoretikus kritika egy teoretikus modellről. Aztán a munkahiányos társadalom témájában is van néhány barátságatlan megjegyzésem. Először is: a példa (a fűnyíró olcsóbb, tehát munkanélkülivé teszi a kaszásokat) bizonyíthatóan téves. A kedvesemnek van a nagy magyar Alföldön egy tanyája, egy felújított parasztház, félhektárnyi füves területtel, két szélén ősfák – akácok, nyárfák, tölgyek – jelzik a mezsgyehatárt. A kamrában gépek: fűnyírók, motorfűrész, áramfejlesztő meg minden, ami kell. A legközelebbi szomszéd hatszáz méter, a legközelebbi betonút három kilométer – légvonalban. Kedvesem szeret vadembert játszani. Szóval hat évvel ezelőtt vendégeskedtem nála először, úgy május közepe felé. Az első hajnalon egy őszes bajszú parasztember érkezett. Kerékpárral jött, egyik kezével a kormányt fogta, másikkal a vállára vetett kaszát egyensúlyozta. Gyanakvó természetű házőrzőnk és gazdája örömmel fogadták. Bemutatkoztam, aztán egy forró kávé és két kupica pálinka. A Tisza parton még hidegek a májusi hajnalok. Anti bácsi megfente a kaszáját, és öt óra körül nekiállt a kertnek. Délig folyamatosan dolgozott – kétszer megállt cigarettázni, egyszer meg vittem neki egy jégbe hűtött fröccsöt – aztán evett: szalonnát, főtt tojást, újhagymát. Kivette a kamrából a vasvillát, a frissen vágott fűből összevillázott magának egy fekhelyet, hátizsákját a feje alá tette, arcára húzta a kalapját, és egy pillanat alatt elaludt. Ezt onnan tudtam, hogy horkolá-

sa behallatszott a házba. A kutya mellette feküdt. Ő is horkolt. Majd három órától este nyolcig kaszált, majd nem az egész kertet levágta. Kikalapálta a kaszáját, a kamrában felakasztotta egy szögre, aztán »na, hagyjunk valamit holnapra is« köszönéssel felült a kerékpárjára, és távozott. Hamar megszerettem. Nekem is tetszik az öreg – magyarázta Péter –, de nem csak erről van szó. Számoljunk egy kicsit. Először is: egy valamire való fűnyíró alsó hangon is hatvan-ezer forint, de öt évnél még egyik sem tartott tovább. És most összegezzük az éves kiadásokat: az amortizációs költség tizenkétezer, üzemanyagköltség + olaj tízezer körül, és a rendszeres karbantartó javítást sem úsztam meg háromezer alatt. Anti bácsi kétszer kaszál évente, az összesen tizennyolcezer, a fűnyíróm meg minden évben huszonötezer forintba került. És persze nekem kellett tologatni. Aztán még valami: az öreg a jövő héten megforgatja a szénát – tudod, a fűből, amikor levágják széna lesz – utána boglyákba rakja, és eladja egy állattartó gazdának. Ez még egy kis plusz bevétel az öregnek. A fűnyíró meg csak leszecska a fűvet, az legfeljebb komposztnak használható, még a kacsáknak se kell. Hat év telt el azóta, és most már pontosan értem, hogy mi a széna, mi a boglya, mi a szecska, mi az a kaszakó, meg mikor kell kikalapálni, és miért kell megfenni a kaszát, és csúnya dolognak tartom, ha valaki ilyen ostoba – a kívülálló számára nagyon is elfogadhatónak tűnő – példával vezeti meg a témában járatlan hallgatóközönséget. Nem a példába akarok belekötni, egyszerűen csak irtózom attól a szemlélettől, hogy a munkahiányos világban a gépek foglalkoztatnak majd bennünket, s ettől az emberek többsége kegyelemkenyérre szorul. Méghogy munkahiányos társadalom! A vasúti kocsik – kevés kivétellel – ragadnak a mocsoktól, a kórházban a betegnek tíz percig kell várni az ágytálra, mert a nővér infúziót köt be, a kirándulóhelyeken egy-egy szép vasárnap után térdig ér a szemét, nincs egy szakmájához értő szabó, aki felhajtaná a nadrágot, vagy egy suszter, aki képes lenne rendbe rakni letört sarkú cipőmet. A szociálpolitikai közhely szerint nem halat kell adni az éhezőknek, hanem hálót – és persze mellé oktatást –, hogy megtanuljanak halat fogni. A LÉT-pénz viszont nem halászokat, hanem halzabálókat nevel. Nagyszerű megoldás arra, hogy belealtassa az érintetteket sorsuk kilátástalanságába. »Isten nem változtatja meg az ember sorsát, amíg az ember maga meg nem változik« – nos a munkahiányos társadalom víziójára épített modell éppen arról győzi meg az érintetteket, hogy lehetetlen a változás. Ebben a helyzetben a LÉT-pénz úgy hat, mint az ópium: néhány cseppecske, és már nem is fáj annyira” (Sz. E. 30 éves szociológus, szociális munkás).

Egy nagyvárosi legenda

Egy okos amerikai közgazdászprofesszor egyszer elmondta, hogy ő ugyan soha nem buktatott meg egy hallgatót sem, de a közelmúltban egy egész osztályt elkaszált. Miért is? Azért mert az osztály kitartott amellett, hogy egy – az esetek gyors felzárkóztatását mindenfajta ellenszolgáltatás nélkül garantáló – szo-

ciális program nagyon is jól működtethető. Nem lesz ezentúl szegény, sem gazdag, mindenki (közel) egyenlő bevételből fog élni, és így mindenki jól érezi majd magát. A professzor azt javasolta, hogy valós helyzetben teszteljék az elképzelést. Tehát: máttól fogva a vizsga után összeadjuk az osztályzatokat, az összeget elosztjuk a vizsgázók számával. Kiszámítjuk az átlagot – folytatta az oktató –, és mindenki ezzel az eredménnyel zárja majd a vizsgát. A legjobb érdemjegy az 5-ös és a legrosszabb pedig az 1-es osztályzat lesz. A professzori indítványt a csoport minden tagja elfogadta.

Az első megmértetés után mindenki jó (négyes) eredményt ért el. Persze azok, akik sokat tanultak – és ezért sokat tudtak – kicsit reklamáztak, viszont akik kevesebb energiát fordítottak a tananyag elsajátítására, még örültek is az osztályzatnak.

A második vizsgán aztán mindenki elégségest (kettést) kapott. Ez úgy magyarázható, hogy azok a hallgatók, akik már az első vizsgára is keveset tanultak, most még kevésbé erőltették meg magukat – úgy gondolták ennyi is elég lesz –, akik viszont az előző alkalommal keményen felkészültek, most visszavettek a lendületből: minnek igyekezzenek, ha úgyis mindenkinek azonos lesz az osztályzata. Az átlagteljesítmény ezért jelentős mértékben visszaesett.

A harmadik alkalommal viszont mindenki megbukott, ugyanis mindenki még kevesebbet tanult, mint korábban. Ráadásul mindenki a többiekét okolta a gyászos eredményekért, senki sem volt elégedett, fellazult a csoportkohézió.

A kísérlet eredményeit összegezve a professzor kijelentette, hogy a szocializmus ugyanilyen elméleti alapokra épült, és ezért is omlott össze. Ugyanis ha a jutalom elég nagy, a szorgalom is nagyobb, hogy valaki sikeres legyen. De ha egy állam elveszi a jutalmat az igyekvőktől, hogy a lusta is jól járjon, senki nem fogja törni magát, hogy jövedelméből a munkaképes ingyenélőket etesse. A valós helyzetben tesztelt szociálpolitikai koncepció kudarca nyomán a neves közgazdász öt konklúziót fogalmazott meg:

1. Nem lehet a szegényeket sikeressé tenni azzal, hogy a gazdagabbakat kifosztod.
2. Ha kapsz valamit, amiért neked nem kellett dolgoznod, azért egész biztos valaki másnak meg kellett dolgoznia.
3. Az állam nem tud adni senkinek semmit, amíg azt valaki mástól el nem veszi.
4. Semmit nem tudsz megsokszorozni úgy, hogy először elosztod.
5. Amikor a népesség fele úgy gondolja, hogy nem kell dolgozni, mert a másik fele úgyis eltartja, akkor a másik fele előbb-utóbb észreveszi, hogy bármennyit is dolgozik, az állam jövedelmük felét folyamatosan azokra költi, akik nem csinálnak semmit. Ez az első jele annak, hogy a nemzet elindult a súlyos konfliktusok időszaka felé.